

Валентина ВІТЮК,
orcid.org/0000-0003-4981-9925
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методики початкової освіти
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна)

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПРИЧИН ПРАВОПИСНИХ ПОМИЛОК СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті зазначено, що в контексті актуальних вимог до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів Нової української школи проблема формування правописної компетентності студентів в умовах сьогодення набуває виняткової актуальності. Метою статті є визначення основних причин правописних помилок студентів, обґрунтування важливого значення правописної компетентності здобувачів вищої освіти в системі лінгвістичної підготовки майбутніх учителів початкових класів Нової української школи. Для вирішення поставлених завдань у процесі роботи використовувалися такі методи дослідження: теоретичні: аналіз і синтез під час опрацювання лінгвістичної, педагогічної та методичної літератури з досліджуваної проблеми; теоретичне осмислення й узагальнення досвіду викладачів і власного досвіду роботи для визначення стану роботи з формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи; емпіричні: спостереження й аналіз занять з дисципліни «Сучасна українська мова з практикумом», «Практикум з українського правопису», бесіди з викладачами й студентами.

У статті визначено основні причини орфографічних і пунктуаційних помилок студентів загального характеру, соціокультурні причини та лінгводидактичні причини, пов'язані з методикою навчання графіки, орфографії, пунктуації та індивідуальними особливостями студентів. Автор наукової розвідки вбачає вирішення питання правописної грамотності студентів шляхом розв'язання проблем соціального характеру, введення в дію обов'язкового єдиного мовного режиму та в комунікативній зорієнтованості навчання правопису, інтеграції традиційних та інноваційних форм, методів і засобів формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи, в розробленні методики формування правописної компетентності студентів закладів вищої освіти.

Ключові слова: правопис, орфографія, пунктуація, графіка, правописна компетентність студентів, абсолютна й відносна грамотність, орфографічні й пунктуаційні помилки.

Valentyna VITIUK,
orcid.org/0000-0003-4981-9925
Candidate of Pedagogic Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Theory
and Methods of Elementary Education
of the Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine)

ANALYSIS OF THE MAIN CAUSES OF SPELLING ERRORS OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article states that in the context of current requirements for professional training of future primary school teachers of the New Ukrainian School, the problem of forming students' spelling competence in today's conditions becomes extremely relevant. The purpose of the article is to determine the main causes of spelling mistakes of students, substantiation of the importance of spelling competence of higher education students in the system of linguistic training of future primary school teachers of the New Ukrainian School. To solve the tasks in the process, the following research methods were used: theoretical: analysis and synthesis during the study of linguistic, pedagogical and methodological literature on the researched problem; theoretical comprehension and generalization of teachers' experience and own work experience to determine the state of work on the formation of spelling competence of future primary school teachers; empirical: observation and analysis of classes in the discipline "Modern Ukrainian language with a workshop", "Workshop on Ukrainian spelling", conversations with teachers and students.

The article identifies the main causes of spelling and punctuation errors of general students, socio-cultural reasons and linguodidactic reasons related to the methods of teaching graphics, spelling, punctuation and individual characteristics of students. The author of scientific research sees the solution of the issue of spelling literacy of students by solving social problems, introduction of a mandatory unified language regime and communicative orientation of spelling, integration of traditional and innovative forms, methods and means of forming spelling competence of future primary school teachers in the development of methods for the formation of spelling competence of students of higher education institutions.

Key words: spelling, spelling, punctuation, graphics, spelling competence of students, absolute and relative literacy, spelling and punctuation errors.

Постановка наукової проблеми та її значення. Однією з ключових компетентностей навчання української мови у закладі вищої освіти є формування у студентів стійких правописних умінь і навичок як невід'ємних складників писемного мовлення, оскільки грамотність у широкому розумінні означає вільне володіння мовним багатством, вміння самостійно створювати зв'язні висловлення, у вузькому – орфографічну та пунктуаційну грамотність. Керуючись визначенням Л. Щерби про загальну грамотність, О. Текучов вирізняє абсолютну орфографічну грамотність, якою володіє обмежене число спеціалістів, і відносну, властиву практично всім освіченим людям. Під відносною грамотністю розуміється володіння певним обсягом орфографічних умінь у порівнянні із загальною кількістю чинних у мові правописних правил [6, с. 282]. До того ж варто зауважити, що не всі вивчені у школі правила утримуються в пам'яті людини, дуже часто багато хто пише інтуїтивно, не задумуючись. Проте всі носії мови, незалежно від посад, які вони обіймають, участі у суспільному житті, користуються мовою. Очевидно, найголовнішим є те, щоб людина будь-якого віку та фаху володіла комунікативними вміннями, могла точно, переконливо, за потреби образно та емоційно, передати власні думки, зацікавити слухача своєю інформацією, переконати його в чомусь.

Проблема формування й розвитку правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи залишається важливою протягом усього часу навчання у закладі вищої освіти. Тому одним із пріоритетних завдань викладачів закладів вищої освіти є підготовка фахівців, які добре володіють нормами усного та писемного мовлення, мають високий рівень сформованості графічних умінь і навичок, орфографічної та пунктуаційної грамотності та правописної компетентності в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині помітно активізувалася зацікавленість науковців багатоаспектною проблемою формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи (В. Бадер, М. Вашуленко, С. Дубовик, К. Климова, М. Оліяр та ін.). Теоретичний та практичний аспекти навчання правопису в учнів закладів загальної середньої освіти висвітлено в публікаціях О. Біляєва, Н. Бондаренко, М. Вашуленка, Н. Голуб, О. Гончарук, О. Горошкіної, Н. Грони, О. Караман, Н. Ковальчук, С. Омельчука, Е. Палихати, Л. Попової, І. Хом'яка, І. Юшука та ін. Лінгводидактичні засади формування правописної компетентності як важливого складника комунікативної вправ-

ності майбутнього вчителя розроблено в наукових студіях О. Антончука, Н. Голуб, О. Горошкіної, М. Вашуленка, Х. Карповець, Н. Ковальчук, В. Мельничайка, М. Пентилюк, І. Хом'яка, О. Хорошковської, Г. Шелехової та ін. Загальні питання вивчення орфографії висвітлено в методиках С. Чавдарова, Є. Дмитровського, О. Біляєва, М. Вашуленка, С. Карамана, І. Олійника, М. Пентилюк, І. Хом'яка та ін.

Мета статті. Мета статті – проаналізувати основні причини орфографічних і пунктуаційних помилок майбутніх учителів Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Власні спостереження за освітнім процесом, аналіз лінгвістичної підготовки студентів засвідчують середній та низький рівні правописної грамотності майбутніх учителів початкової школи. Однією з причин такого стану є розрив між теоретичними знаннями та практичними вміннями і навичками студентів. Адже часто доводиться спостерігати, як студенти, напам'ять вивчивши правила, не завжди користуються ними під час вибору написань, покладаються на слух або зорову пам'ять, не мають належних навичок швидко й безпомилково застосовувати теорію на практиці. В цілому невисокий рівень правописної вправності пояснюється недостатньою кількістю вправ і завдань для формування у студентів відповідних умінь і навичок та відсутністю на заняттях чіткої системи в роботі з орфографії та пунктуації.

Причини низького рівня правописної грамотності студентів різні. Серед основних причин низького рівня правописної грамотності студентів варто виділити:

а) причини загального характеру: 1) знижений інтерес студентів до занять з української мови; 2) відсутнє ціннісне ставлення до знань, незацікавленість в успішному навчанні; 3) слабка начитаність студентів, загалом втрата інтересу до читання художніх творів, текстів, написаних літературною мовою; 4) невисокий рівень загальної культури, духовного та інтелектуального потенціалу; 5) недостатньо розвинене логічне та критичне мислення, пам'ять, концентрація і розподіл уваги, чуття мови; 6) відсутні сформовані навички користуватися навчальною літературою; 7) несформоване вміння здобувати знання самостійною наполегливою працею;

б) соціокультурні причини: 1) вплив мовленнєвого середовища (безграмотне оточення, місцеві діалекти, суржик, сленг і т. ін.); 2) неправильне вживання іншомовної лексики замість повноцінних українськомовних відповідників; 3) недо-

.....

статний рівень медіаграмотності; 4) надмірне використання ненормативних мовних сполук із інтернет-ресурсів і медіатекстів під час дистантного спілкування;

в) лінгводидактичні причини, пов'язані з методикою навчання графіки, орфографії, пунктуації та індивідуальними особливостями студентів: 1) відсутність єдності в роботі з правопису та розвитку культури усного й писемного спілкування як основи грамотного письма; 2) незнання студентами правописних правил, прогалини в знаннях орфографії та пунктуації; 3) невміння застосовувати правила на практиці, в тому числі під час творчих робіт; 4) недостатня кількість вправ і завдань для формування автоматизованих навичок; 5) недостатня кількість годин на узагальнення й систематизацію орфографічних і пунктуаційних знань, умінь, навичок у студентів; 6) відсутність системи формування та вдосконалення правописних умінь і навичок у студентів вищої школи.

Слушно підтверджує визначені нами причини правописних помилок студентів думка І. Хом'яка про те, що неграмотність спричинена «впливом середовища: а) дія на мовлення місцевого говору або іншої, нерідної мови; б) вплив «вулиці»; в) вплив неохайного книжного і газетного мовлення; г) вплив мовлення вчителів (викладачів), які погано володіють нормами літературної мови, що особливо неприпустимо» [8, с. 59–60].

Заслуговує на увагу позиція О. Горошкіної щодо визначення причин виникнення розриву між правописними знаннями й уміннями: 1) суржик; 2) наявність помилок у ЗМІ та рекламі; 3) складність правопису; 4) надмірна затеоретизованість навчального курсу; 5) зниження інтересу до вивчення української мови [2, с. 256].

В. Кучеренко та М. Сердюк до причин орфографічних помилок, визначених О. Горошкіною, додають постійне користування учнями смс-повідомленнями та готовими мовними шаблонами, що пропонуються різноманітними інтернет-ресурсами, які хоч і полегшують процес листування, але суттєво знижують комунікативний рівень людини та її здатність до критичного мислення, що призводить, у свою чергу, до орфографічної неграмотності [3, с.124].

На основі багаторічної практики В. Сухомлинський стверджував, що «однією з причин неграмотності учнів є вбога, примітивна мова в дитинстві й ранній юності – в роки, коли формується людина, коли утверджуються її пізнавальні й творчі сили... Шлях боротьби за високу успішність, – вважав він, – лежить передусім через мовну культуру, бо мовна культура – живодай-

ний корінь культури розумової» [5, с. 11]. Цілком слушними з цього приводу є міркування І. Синиці про те, що «коли говорять про покращання успішності з мови, то мають на увазі, в першу чергу, піднесення орфографічної грамотності учнів. Звичайно, це дуже важливе завдання школи і розв'язання його має велике значення для піднесення загальної культури мови» [4, с. 7].

Безперечно, школа не повинна готувати лише письменників і ораторів. К. Бархін зауважував, що «численні випуски новелістів, фейлетоністів та ін. були б великим нещастям для нашої країни – такої грізної армії професійних працівників преси, нам, звичайно, не треба...» [1, с. 3]. Однак зі школи повинні виходити учні, які вміють розмовляти і писати правильно, послідовно, переконливо. Завдання вчителя полягає в тому, щоб довести учнів до рівня відносної грамотності, де правописну вправність необхідно розглядати не лише як орфографічну та пунктуаційну довершеність, а в більш широкому плані – вільно володіти мовним багатством та вмінням самостійно створювати зв'язні висловлення.

Зазначимо, що орфографія повинна підпорядковуватися практичній меті вивчення мови як засобу спілкування. І. Хом'як вважає, що коли «на уроках учням пояснюється матеріал, ілюструються приклади, школярі завчають теорію, виконують вправи з традиційними умовами – замість крапок вставити потрібні букви; розкрити дужки, вибрати правильне написання з низки можливих, – тобто учні засвоюють орфографічні знання і в основному виробляють лише вміння, за що їх оцінюють; і ось на цьому етапі більшість учнів втрачає інтерес до орфографії. Для вироблення ж міцних орфографічних навичок потрібно широко застосовувати синтетичні вправи, виконувати різноманітні завдання з розвитку писемного мовлення, систематично вмотивовувати потребу застосування набутих навичок у різних сферах мовленнєвої діяльності» [7, с. 74].

Разом з тим, на нашу думку, розосередженість орфографічних тем (орфографія вивчається у взаємозв'язку з фонетикою, будовою слова, морфологією тощо) не сприяє досягненню потрібної системності у правописної компетентності здобувачів освіти. Вчителі-практики стверджують про загальновідомий факт: скільки б не тренувати учнів у написанні різних орфографічних вправ, не можливо сформувати у них умінь і навичок правильного письма: чимало школярів, які без помилок пишуть диктанти й успішно виконують вправи з граматики та орфографії, у роботах творчого характеру роблять значну кількість помилок,

порушуючи іноді найелементарніші правила правопису. Це пояснюється тим, що учням важко самостійно сформулювати та оформити свої думки на письмі, їхня увага роздвоюється між правописом і змістом викладу думок. Часто на практиці доводиться спостерігати, коли учень у письмових роботах засвідчує неординарні творчі здібності, виявляє ознаки самостійної життєвої позиції, але робить значну кількість помилок. Іноді у таких випадках можна почути знайому фразу вчителя: «Який (а) ти неухажливий (а)!». На нашу думку, причиною правописних помилок у письмових роботах є не тільки неухажливість учня, але й невміння розпізнавати орфограми й пунктограми.

Актуальною причиною недостатньої правописної грамотності студентів є, на нашу думку, втрата інтересу до читання високохудожніх текстів. Сучасна молодь мало читає, натомість більше часу проводить за комп'ютером, телефоном та іншими гаджетами, тому не формуються правильні графічні образи слів. Крім того, в наш час не просто довести студентам життєву необхід-

ність бути грамотними, оскільки в країні на низькому рівні престижність освіченості, відсутня чітка законодавча база розвитку державної української мови.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Тривалий час наукові дослідження шляхів підвищення рівня правописної грамотності як учнів, так і студентів вичерпувалися пошуками універсальних методів навчання орфографії та пунктуації або вдосконаленням внутрішньої організації уроків навчання правопису. Не зважаючи на певні здобутки в методиці навчання орфографії та пунктуації, проблема формування у студентів правописних умінь і навичок потребує подальшого вирішення. Перспективу її розв'язання вбачаємо в комунікативній зорієнтованості навчання правопису; інтеграції традиційних та інноваційних форм, методів і засобів формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи; розробленні методики формування правописної компетентності студентів закладів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бархин К. Б. Творческая работа по родному языку. Киев, 1924. С. 3–18.
2. Горошкіна О. М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: [монографія]. Луганськ : Альма-матер, 2004. 362 с.
3. Сердюк М. В. Методичні позиції навчання орфографії у процесі роботи над зв'язним висловлюванням учнів молодшого шкільного віку. *Молодий вчений*. № 1 (04). Січень, 2014. С. 123–127.
4. Синиця І. О. Психологія писемної мови. Київ : Рад. школа, 1965. С. 5–37.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5 т.; Т. 2. Київ : Рад. школа, 1976. С. 11–15.
6. Текучев А. В. Методика преподавания русского языка в средней школе : учебник для высших педагогических учебных заведений. Москва : Просвещение, 1980. 414 с.
7. Хом'як І. М. Наукові основи навчання орфографії в середній школі. Рівне : ППФ «Волинські обереги», 1998. 228 с.
8. Хом'як І. М. Лінгво-методичні засади навчання орфографії української мови в основній школі : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». Київ, 2002. 412 с.

REFERENCES

1. Barkhyn K. B. Tvorcheskaia rabota po rodnomu yazyku. Kyev, 1924. S. 3–18.
2. Horoshkina O. M. Lihvodydaktychni zasady navchannia ukrainskoi movy v starshykh klasakh pryrodnycho-matematychnoho profilu: [monohrafiia]. Luhansk : Alma-mater, 2004. 362 s.
3. Serdiuk M. V. Metodychni pozytsii navchannia orfohrafii u protsesi roboty nad zviazным vyslovliuvanniam uchniv molodshoho shkilnoho viku. *Molodyi vchenyi*. № 1 (04). Sichen, 2014. S. 123–127.
4. Synytsia I. O. Psykholohiia pysemnoi movy. Kyiv : Rad. shkola, 1965. S. 5–37.
5. Sukhomlynskyi V. O. Vybrani tvory v 5 t.; T. 2. Kyiv : Rad. shkola, 1976. S. 11–15.
6. Tekuchev A. V. Metodyka prepodavanyia russkoho yazyka v srednei shkole : uchebnyk dlia vysshykh pedahohycheskykh uchebnykh zavedenyi. Moskva : Prosveshchenye, 1980. 414 s.
7. Khomiak I. M. Naukovi osnovy navchannia orfohrafii v serednii shkoli. Rivne : PPF «Volynski oberehy», 1998. 228 s.
8. Khomiak I. M. Lihvo-metodychni zasady navchannia orfohrafii ukrainskoi movy v osnovnii shkoli : dys. ... dokt. ped. nauk : 13.00.02 «Teoriia ta metodyka navchannia (ukrainska mova)». Kyiv, 2002. 412 s.